

תוכן העניינים

11	הקדמה
13	מבוא
	א. עמדתו של הרכבי לפני מלחמת ששת הימים
13	ולאחריה
19	ב. פולמוס הרכבי-אלדד
32	המרידות בפרספקטיבה היסטורית
32	פתח דבר
33	א. ירמיהו וצדקיהו
	ב. מרד החשמונאים, הממלכה הסְלוּוּקית
35	והרפובליקה הרומית
45	ג. רבן יוחנן בן זכאי והמרד הגדול
48	ד. בר כוכבא ומרדו
50	ה. יהרג ואל יעבור
	ו. דוגמאות למרי המוני מסיבות דתיות לפני
56	חורבן הבית
59	ז. החכמה שלאחר מעשה של האמוראים
62	ח. מרידות היהודים ומאזן הכוחות העולמי
65	ט. פרתיה ויחסיה עם רומא
71	י. יהודה ובריטניה – השוואה ולקחה
75	יא. מרד בודיקה
79	יב. רומא והגאלים
83	אחרית דבר

1

2

3

4

5

הקדמה

במסגרת 'סדרת דיונים' פרסם מוסד ון ליר בירושלים בשנת 1981 את ספרונו (107 עמ') של פרופ' יהושפט הרכבי, בתוקף המציאות: לקחים לאומיים וחינוכיים מירמיהו, מהמרד הגדול וממרד בר כוכבא. באותה סדרה פרסם מוסד ון ליר בשנת 1982 את ספרונו (88 עמ') של פרופ' ישראל אלדר, פולמוס: החורבן ולקחיו; כיצד נתייחס לחורבן הבית ולמרד בר כוכבא. לספרון זה נספח עיון היסטורי שלי (בעמ' 89-122) על 'המרירות בפרספקטיבה היסטורית'. להלן ברצוני להרחיב ולעדכן את מאמרי הנ"ל. נוסף על כך, הרכבי ואלדר הקדישו חלק מדבריהם למלחמת העצמאות, לשואה ולמדיניות האקטואלית של ממשלת בגין. מאחר שהרכבי ואלדר כבר אינם בחיים אך האקטוליות שבפולמוסם עומדת בעינה גם כיום – יש בדעתי להביא קצת מדבריהם שיהא בהם כדי להציג במידת האפשר הן את השקפת עולמם הן את עמדותיהם בענייני דיומא, וכדי שיתקיים בהם מאמרו של ר' שמעון בן יהוצדק (כבלי סנהדרין צ ע"ב): 'כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפתיו דוכבות בקבר, שנאמר "דוכב שפתי ישנים" (שיר השירים ז:י).

מבוא

א. עמדתו של הרכבי לפני מלחמת ששת הימים ולאחריה

ביום 30 באפריל 1967 הגיש יהושפט הרכבי לסנאט האוניברסיטה העברית את חיבורו העמדה הערבית בקונפליקט הערבי-ישראלי לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. במחקר מדויק ורבי-היקף זה הגיע הרכבי למסקנות ברורות וחתוכות. ביום 5 ביוני 1967 פרצה המתקפה המתוכננת על מדינת ישראל השוכנת בתוך גבולות הקו הירוק. מתקפה זו, ללא כל התגרות מצד ישראל, הוכיחה את צדקת התזה של הרכבי. להלן אפתח בהעתקת קטעים מסיכומיו ומסקנותיו של הרכבי. וכך הוא כותב (חלק ג, עמ' 573-580. ההדגשות במקור; העיבוי שלי. ד"ר):

הומוגניות לגבי היעד, חילוקי דעות לגבי הביצוע לגבי המטרה שישראל ראויה שלא להתקיים – שוררת מדה רבה של הסכמה. ההכרה שישראל הוקמה בתוקפנות ובגזל טריטוריה ערבית, אפשר לומר, לפי העדויות שבפנינו, רווחת בציבור הערבי לפחות בציבור הכותבים והנואמים.

בשלב הנוכחי של הקונפליקט אין למצוא הודעה של חוג רציני שמשלים עם קיום ישראל כמות שהיא. אם יש השלמה הריהי עם ישראל מקוצצת ומרוסקת, ואשר ברות-קַימותה מעוררת שאלות...

הומוגניות זו בעמדה הערבית נפסקת לגבי הפרוגרמה לחיסול שנתונה במחלוקת הנעוצה בהבדלי תפיסה ושוני באינטרסים. השאיפה לחיסול ישראל איננה איזה בולמוס עינר אלא היא מתחשבת במציאות. מפגש זה בין היעד למציאות מוליד סכך של בעיות לגבי אפשרות ביצועו המעוררות התלבטויות ופקפוקים לגבי מעשיותו. בעיות אלו מהוות מעין 'היזון חוזר' לגבי היעד, ומביאות לדחיית ביצועו מצד אחד, ולרדיקליזציה בעמדה מן הצד השני.

היעד והתכנית

קיומה של ישראל זה קרוב לעשרים שנה והתבססותה, נוגדים את היעד של חיסולה ומחריפים את השאלה כיצד יושג היעד ומה היא התכנית שעל ידה ימומש...

אלו הערים לקושי של חיסול ישראל במלחמה – נתלים באפשרות של חיסולה בדרכי שלום: כתוצאה של כל יכולותו של החרם והמצור הערביים, התמוטטות פנימית או מבצע בין־לאומי של החזרת היהודים לארצות שמהן באו. השקפה זו, אפשר להניח, הולכת ונעשית נדירה. אחרים נואשו מפתרונות של חיסול בשלום ומדגישים שמלחמה היא בלתי נמנעת וכי חיסול ישראל ייעשה באלימות...

אלו שאצה להם הדרך, כיון שמבינים הם את משמעות הדחייה עד שתושג כוננות מתאימה ויוקם האיחוד – פונים לרעיון של מלחמת גרילה בעתיד הקרוב ונאחזים בדוגמה האלג'יראית. אולם שוב, כאשר הם או זולתם בוחנים רעיון זה הם נוכחים שאין אלג'יר דומה לישראל וכי העם שלחם באלג'יר נמצא בתוך אלג'יר, ואילו הפלסטינאים נמצאים מחוץ לישראל. מכאן שיש צורך בחדירה אלימה של עם לוחם לארץ בחירתו, אולם פלישה כזו היא מעשה מלחמתי שרק צבאות יכשרו לה, והרי הם חוזרים לצורך

במלחמה של צבאות ערב המותנית בכוננותם הצבאית
שטרם הושגה...

המגמה של היוואשות הפלסטינאים מפעולת מדינות
ערב מביאה להתארגנות מצדם בארגוני מחתרת במגמה
ראשית לגרום נזק לישראל. אם פעם היתה הסתננות
ברובה כלכלית, הרי כיום היא כולה אלימה למטרות פגיעה
וחבלה. בפגיעה בגבולות מתבטאת מצד אחד משטמה
ורצון נקמה, ומן הצד השני – הריהי אמצעי להצלת כבוד
עצמי על הזמן שחלף והמטרה שלא הושגה, וכאמצעי
לגרור את מדינות ערב לפעולה נגד ישראל ולסככן. אולם,
פגיעות אלו מהוות הטרדה אך אינן יכולות לזעזע את
קיומה של ישראל.

אם הזמן שחלף גורע מכוח המוטיביזציה הפסיכולוגית
של ההיפגעות הראשונות מניצחון ישראל והתבוסה, הרי
הזמן מעורר גם גילויים פסיכולוגיים של רגשי בושה –
המתורגמים למשטמה, לאי-נוחות, למבוכה ודחף לאיזו
פעולה ולו לשם נוחם עצמי. פעולות ההצקה לישראל
אם כי מטרתן להחלישה ולסחוף את ארצות-ערב לפעולה
מלחמתית של ממש הופכות גם לגילוי קַתְרתי של פעולות
בעלות אופי סמלי כתחליף לפגיעה של ממש...

יש הבדל קיצוני בין הסכמה לקיום ישראל משיקולים
עקרוניים, כולל שיקולי מוסריות בין-לאומית ואשר פרושם
שליה חזיתית של האידיאולוגיה הערבית, לבין הרהורים
והתלבטויות לגבי המעשיות של המטרה. ההרהורים
הערביים אינם נסובים על הזכות של ישראל להתקיים,
אלא על היכולת שלהם להרסה. התמיכה בהיעדר הזכות
של ישראל להתקיים היא עקרונית, התפיסה שישראל
צריכה להיעלם היא אידיאולוגית, ואילו אותם גילויים
של השלמה עמה הם פּרגמטיים ככורח מציאות עוינת.
אולם, הערכת ה'יכולת' היא עניין שאינו מוחלט ותלוי
באומדנה. כשם שאינם יכולים להיות בעלי דעה מוחלטת

שיכולים להרסה, אין גם החלטיות בתפיסה שאין יכולים להרסה, שמא בכל זאת יוצרו תנאים שיאפשרו זאת. לכן, יכולים הם להמשיך לדבוק בתקווה של הריסתה למרות הראיות הנגדיות, ואפילו להתמיד במצב, שאמנם, יש בו מן הדיסוננטיות – של דבקות במטרה ופקפוק באפשרות ביצועה. לכך יכולה להיות השלכה לגבי הפנות וההזדהות – בכך שהכנות של ההודעה על היעד איננה מלאה, וכן גם ההזדהות, ואולם תהא זו טעות לראות עמדה זו של חצי לב כהונאה וכהסתייגות.

הערכת העמדה הערבית מושפעת, איפוא, מהערכת מציאותיות השגת היעד. הנטיה של ישראלים תהיה להעריך את העמדה הערבית כבלתי מציאותית, ולכנות את שינוי העמדה בכיוון של השלמה עם קיום ישראל כ'התפכחות' – כאילו השאיפה לחיסולה היא רק אשליה גרידא. אולם אין קשר ישיר בין 'מפוכחות' והשלמה עם קיום ישראל. נאצר כללית מפוכח למדי, ואף-על-פי-כן אינו משלים עם קיומה...

יש מקום לטענה, שאנו דנים בדימוי של הערבים מישראל ובאידיאולוגיה של הערבים בקונפליקט ובגילויים של שנאת הציונות והיהודים בצורה קרירה: שופטים, מעריכים, והרי האידיאות והשאיפה לחיסול אינם ערכים קרים, ולא באו אלא כתוצאה מהגירוי הנורא של מה שעבר על הערבים בקונפליקט: טריטוריה שהיתה שלהם – ניטלה מהם, ישוב קטן הביס מדינות על צבאותיהם כאשר המכה לערבים איננה רק ביחס המספרי, אלא על ידי המפלה נזדעזעה אמונתם בדימוים העצמי. כל הרומנטיקה הלאומית נרמסה ברגל גסה. לפיכך, אין להגזים וללמוד מאידיאולוגיה זו לקחים ולהוציא ממנה מסקנות, ואין היא מבטאת יחס אמיתי אלא יחס רגשי של כעס, שהרי אמרו חז"ל: 'אין אדם נתפס בשעת צער'.

בטענה זו יש אמת, ובוודאי שיש בה הסבר נכון לעומק
ההיפגעות הערבית. אולם, מסוכן לראות בכך הצדקה
לאידיאולוגיה של שנאה...

מה אנו למדים מעיון בתזה של הרכבי בפרספקטיבה של
43 שנה? מסקנת מחקרו של הרכבי היא כי בעולם הערבי
שוררת תמימות-דעים לגבי המטרה: למחות את מדינת
ישראל ועל ידי כך למחות את הפגיעה בלאומיות הערבית.
פגיעה זו מתבטאת בגזל של טריטוריה ערבית ואף יותר מזה
בחרפת התבוסה הערבית במלחמת תש"ח, שבה גבר היישוב
היהודי הקטן על צבאות של ארצות ערב, שאוכלוסייהן עלו
עליו עשרות מונים במספרם. עצם קיומה של מדינת ישראל
מהווה אפוא אתגר אידיאולוגי לערבים, והרכבי לא גילה
קולות כלשהם המוכנים להשלים עם קיומה. המחלוקת בקרב
הערבים היא רק לגבי הטקטיקה שתוביל להגשמת המטרה:
חרם כלכלי מתמשך, מלחמה כוללת או מלחמת גרילה. ואכן
זה מה שקרה במלחמת ששת הימים (1967), אך הצבאות
הערביים הובסו. גם הניסיון הנוסף שעשו הערבים במלחמת
יום הכיפורים (1973) נכשל, אולם בעקבותיו נסוגה ישראל
באופן חלקי מסיני, והנסיגה הושלמה בהסכם השלום עם
ממשלת בגין. בישראל המשיכו לשגות באשליות שוויתורים
טריטוריאליים והענקת מדינה לפלסטינאים סופם להביא
להשלמה של הערבים עם קיומה של מדינת ישראל. על
יסוד האמונה הזאת רקחו שמעון פרס ויוסי ביילין את הסכם
השלום עם ערפאת, ויצחק רבין סמך עליו את ידיו. הסכם
אוסלו (1993) פתר לפלסטינאים את בעיית מלחמת הגרילה.
שכן על פיו נכנסו לשטחי יש"ע אלפים רבים של חיילים
פלסטינאים מאומנים, שהחדירו בהם את השאיפה לחיסול
ישראל, ואף סיפקו להם כסף, נשק וטריטוריה. הללו לא זנחו

את שאיפתם לחיסול ישראל וההסכם נתן בידם את היכולת לנהל מלחמת גרילה נגד מדינת ישראל, שפרצה במלוא עוצה בשנת 2000. כיום ממשלת החמאס בעזה אינה חוששת להכריז בריש גלי שמטרתה להשמיד את מדינת ישראל, ואילו אבו מאזן, בדומה למנהיגו ערפאת, מצליח להוליך שולל את אלה הרואים מהרהורי לבם.

האם חל שינוי בעמדה האידיאולוגית הערבית בעשרות השנים שחלפו מאז חקר הרכבי את הנושא הזה? כשבוע לאחר תחילת מבצע 'עופרת יצוקה' נערך ראיון עם המזרחן פרופ' יהושע (שוקה) פורת.¹ הדוקטורט שלו ראה אור בשנת 1971 בספר בשם: צמיחת התנועה הערבית-הפלסטינאית 1918-1929. בראיון אומר פורת בין היתר (העיבוי שלי. ד"ר):

אני לא מסוגל מבחינה נפשית להקשיב לשידורים שלהם ולקרוא את העיתונים ואת הספרות הנבזית, שלא לומר הנאצית, שהם מחרחרים שם. ייתכן שהפרשה הזאת תלמד לקח את התושבים בעזה, והדבר יבוא לידי ביטוי רק אם תתקיימנה בחירות, אבל תחת שלטון חמאס אני לא כל כך בטוח שזה אפשרי. בכל מקרה, גם על שלטון יותר מתון מחמאס לא הייתי סומך במאה אחוזים. בסופו של דבר הוויכוחים בין הפלשתינים הם ויכוחים על טקטיקה. מה שמקובל עליהם הוא שצריך לחסל את מדינת ישראל ולרצוח את כל תושביה. חלק מהם חושבים שצריך לעשות את זה לאט לאט, חלק בבת אחת וחלק מהם מעריכים שאפשר לגרור ולהתיש את ישראל בדרכים כאלה ואחרות. לא הם, ולצערי הרב גם לא החלק הפוליטי הפעיל של ערביי ישראל, משלימים עם הסטטוס-קוו שיצרנו ב-48.

1 מקור ראשון, גיליון 595, מיום 2.1.2009.

ב. פולמוס הרכבי־אלדד

בשנות ה־70 של המאה שעברה שינה הרכבי את טעמו בהרצאותיו ובמאמריו מעל דפי העיתונות, ואלדד התפלמס עמו שם. השינוי שחל בעמדתו של הרכבי חרף העובדה שהערבים לא שינו את עמדתם אפילו כהוא זה, נבע אולי מהרגשתו בזמן כתיבת מילות הסיום של הדוקטורט. וכך הוא כותב (שם, עמ' 581-582. הפיזור במקור; העיבוי שלי. ד"ר):

צריך להודות כי באידיאולוגיה הערבית יש יסוד נכבד של אמת וצדק, וכי אפשר להבין את תפיסתם כי נגרם ללאומיות הערבית עוול על ידי שניטל ממנה השטח המצוי בישראל. הרגשתם כאב צורב היא כנה. אכן כתב האשמה של הערבים כנגד הציונות בחלקו מצביע על האשמות נכונות ובחלקו הוא עיוות...

לפיכך, עם כל הרצון המצוי בישראלים לגנות את הערבים על עמדתם כלפינו ועל מגמת החיסול, יש צורך להבין את הטרגדיה [ההדגשה במקור. ד"ר] במצב שנוצר והקושי הוא עיקרו של הקונפליקט, שדרישתם של הערבים להחזיר את המצב לקדמותו, פירושה מבחינת הישראלים איבוד לדעת לאומי. כיוון שיכולתה של ישראל להציע ויתור שלא יפגע בקיומה כה מוגבלת, הסכמת הערבים נראית להם כוויתור חד־צדדי מצדם, כמהלומה נוספת לכבודם על המהלומה שקיבלו בעצם יסוד ישראל וככניעה למציאות שבהיווצרותה הם רואים עוול. עיקר הסבך שבמצב, שאין הערבים מוצאים לעצמם דרך להציג דרישות פחות קיצוניות ופחות מוחלטות, ואין ישראל יכולה להציע אלא ויתורים קלי ערך, כאשר כל ויתור בעיני הערבים הוא קטן מדי אם הוא משאיר את קיום ישראל, ואילו לגבי ישראל כל ויתור הוא גדול מדי אם הוא מסכן את קיומה.

Contents

Preface	11
Introduction	13
A. Harkabi's position before and after the Six Day War	13
B. The Harkabi-Eldad debate	19
The rebellions in historical perspective	32
Foreword	32
A. Jeremiah and Zedekiah	33
B. The Hasmonean revolt, the Selucid kingdom, and the Roman Republic	35
C. Rabban Yohanan ben Zakkai and the great revolt	45
D. The Bar Kokhba revolt	48
E. "Let him be killed but [let him] not transgress"	50
F. Examples of mass rebellion for religious reasons before the destruction of the Second Temple	56
G. The hindsight of the <i>Amoraim</i>	59
H. The rebellions of the Jews and the world balance of power	62
I. Parthia and its relations with Rome	65
J. Judaea and Britannia: A comparison and its lessons	71
K. The revolt of Boudicca (Boadicea)	75
L. Rome and the Gauls	79
Epilogue	83